

Buzás Gergely

**A szekszárdi apátság és vármegyeháza
pincéje a középkorban és a
koraújkorban**

2013

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

A szekszárdi vármegyeháza alatt jelentős pincerendszer húzódik. Ennek egy része a vármegyeháza déli szárnya és a nyugati szárny déli fele alatt, másik része a nyugati szárny előtt helyezkedik el. A pincerendszer több különböző korú részből tevődik össze. Ezek építéstörténetének vizsgálata számos fontos információt nyújt a szekszárdi apátság és a vármegyeháza középkori és koraújkorai építéstörténetéről.¹

A pincerendszer legkorábbi része a vármegyeháza nyugati szárnya alatt húzódó pinceszakasz északi fele. Ez a pincerészt délről 94 cm vastag, szabálytalan, néhol téglával javított törtkőfal határolja. 20,6 m hosszú terét három 90 cm széles téglaveheder tagolja. A 3,7 méteres déli szakasz kivételével a többi 4,7 m hosszú. A két déli szakasz 7,6 m széles, a két északi viszont csak 7,26 m. Ezek boltozatát az említett hevederek között egy-egy széles boltív erősíti meg. Jacob Stramm építőmesternek a pincéről készült 1813-as felmérése (17. kép) még csak az északról számított második boltövet ábrázolja, az első szakaszban lévő ezek szerint később épült, talán a vármegyeháza kocsiáthajtója miatt, amely éppen e szakasz felett helyezkedik el. A pincerész egyik bejárata a nyugati fal északról számított harmadik szakaszában nyílik. A bejáratot utólag vágta bele a pince falába. A bejárat keleti, 2 m hosszú szakaszát eredetileg kőkeretes ajtó zárta le nyugat felől. Ma az ajtónak már csak az északi, profilálatlan szárköve áll, a jelenlegi járósíntnél magasabban. Ehhez az ajtóhoz eredetileg egy pincegádor vezetett le, amelynek kőből készült alapfalai ma is megfigyelhetők a helyén később kialakított pincefolyosó oldalfalaiban. A pincegádort ábrázolja a vármegyeházáról készült 1783-as helyszínrajz (11. kép) is.² Eszerint a gádort különálló kis épület fedte. A pince eredeti déli falát töri át a másik bejárat. Ezt a nagyméretű, téglaboltozatos boltívet is utólag vágta bele a pincefalba. A pince déli szakaszában, a keleti oldal déli végén egy, utólagosan kialakított szellőzőnyílás található. Az 1813-as pincefelmérés jelöl egy másik

hasonló szellőzőt is az északról számított második szakasz déli szélén is.³

E pincerész végfalai és eredeti hevederívei semmilyen összefüggést nem mutatnak a felettük jelenleg álló épületszárny közfalaiival, de az épület első, 1783-ból származó alaprajzán (10. kép)⁴ ábrázolt falakkal sem. Sőt egyértelműen megállapítható, hogy a pince jelentősen túlnyúlik az 1783-as alaprajzon ábrázolt épület északi zárófalán. Mindebből egyértelműen következik, hogy e pincerész korábbi a fölötté 1783-ban már álló épületszárnyánál. A hevederívek arra vallanak, hogy a pince eredetileg egy olyan épület alépitményeként készült, amelynek földszintjét vagy három válaszfal osztotta négy keskeny helyiségre, vagy a hevederek nem válaszfalakat, hanem pillérek tartottak, és a földszinti tér egy kéthajós, négyszakaszos terem volt. Valószínűnek tűnik, hogy ebben a pinceszakaszban a középkori apátság celláriumát fedezhetjük fel. A cellárium, azaz a pince már a Karoling-kortól hagyományosan a bencés kolostorok nyugati szárnyában kapott helyet.⁵ A középkori magyar emlékek között a pécsvárad apátság XIII. századi épületében található a nyugati szárny alatt a cellárium.⁶ A nyugati szárny felső szintjén, a cellárium felett a bencés rendből a kiváló ciszterciek, általában a náluk nagy szerepet játszó laikus testvérek dormitóriumát alakították ki.⁷ Ezek általában kéthajós, középső pillérsorra boltozott termek voltak, mint a XIII. században épült Pilis és Zirc kolostorában is. A magyarországi bencés építészetben általában nem ismerjük a nyugati szárny felső szintjeinek elrendezését és funkcióját, de a ciszterciekéhez hasonló építészeti megoldás náluk sem zárható ki.

Az északi pincerész középkori keltezését alátámasztják Kozák Károly azon ásatási megfigye-

1 Szeretnék köszönetet mondani Bálint Zoltánnak amiért felhívta figyelmemet a pince jelentőségére.

2 Johannes Krammer helyszínrajza. Közölve: Kozák 1975.

3 Lajtai Zoltán építésznek tartozom köszönettel amiért rendelkezésemre bocsájtotta a pincéről és a vármegyeház épületéről készült felméréseit, továbbá ő hívta fel a figyelmemet Jacob Stramm 1813-as, a szekszárdi levéltárban őrzött pincefelmérésére is.

4 Johannes Krammer terve. Közölve: Kozák 1975., Cserna 2011. 30

5 Itt ábrázolja a celláriumot a IX. század első felében készült Szent Galleni tervrajz, ami egy kolostor ideális elrendezését mutatja be. (Braunfels 1972. 27-28. ábra)

6 Bodó 2010. 370, 9. ábra.

7 Braunfels 1972. 75.

1. A szekszárdi Garay-pince periodizált alaprakza

lései is amelyeket az apátsági templom déli oldalán tett. Itt három pillért figyelt meg, amelyek közül a templom középső kápolnájának vonalába eső kettőt középkorinak vélt.⁸ Valójában csak a keletebbiről közöl ásatási alaprajz-vázlatot és egy fotót.⁹ E pillérekkel egy sorban, de nyugatabbra, nagyjából a templom nyugati homlokzatának vonalában egy harmadik pillért is feltárt.¹⁰ Ez a pillérsor pontosan a vármegyeház nyugati szárnya alatti pince északi végfalának irányába

tart. A pilléres csarnok nyugat felé túlnyúlt a templom épületén. A templom délnyugati sarkához csatlakozó hátfalát Kozák Károly meg is találta.¹¹ A legnyugatabbi pillért Kozák a közölt alaprajzán L alakúnak ábrázolja,¹² ami azt sugallja, hogy talán egy, a nyugati szárny elé beforduló kerengőfolyosó sarokpillére lehetett. A középkori kolostor déli és keleti szárnyából nem ismerünk régészeti maradványokat. Figyelemreméltó ugyanakkor a keleti szárny 1783-as felmérése, amelynek középpontjában egy

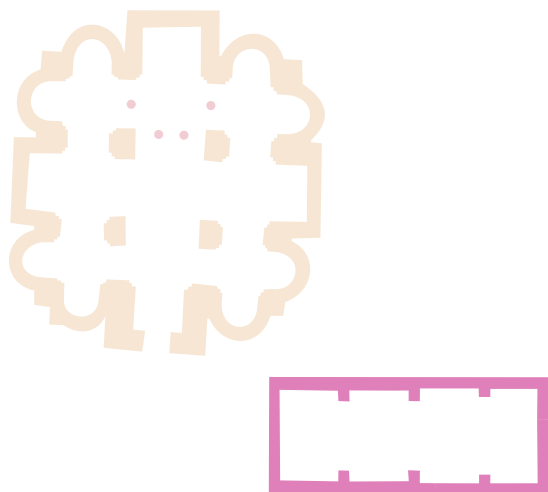
8 Kozák 1975. 359.

9 Kozák 1970. 6, 27. képek

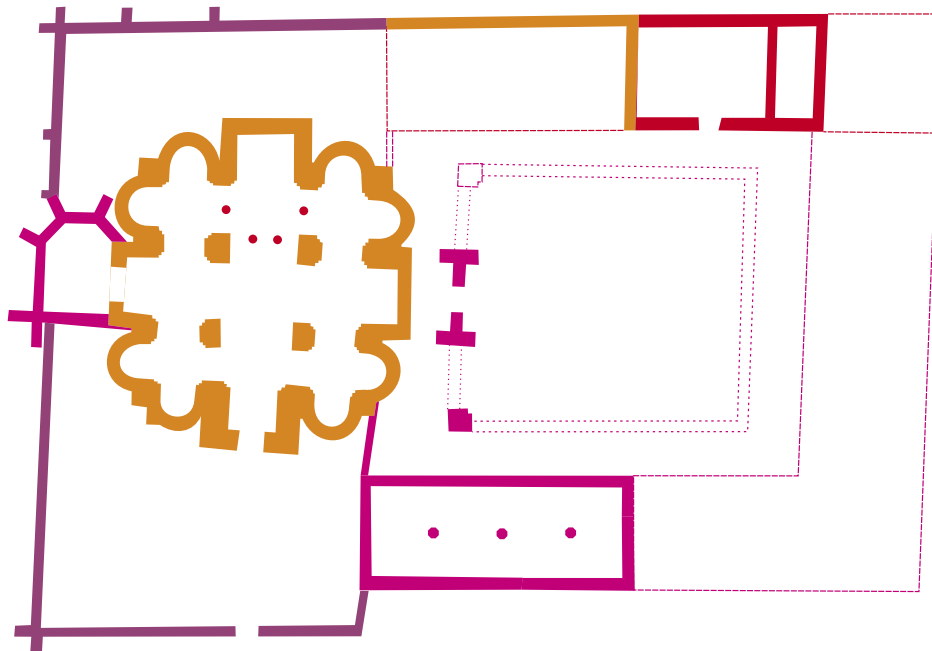
10 Kozák 1975. 360.

11 Kozák 1977. 128.

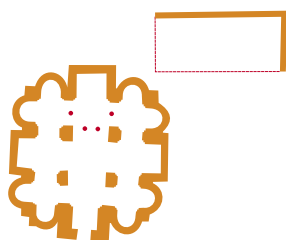
12 Kozák 1975. táblák

2. *A szekszárdi apátság pincéje a későközépkorban*

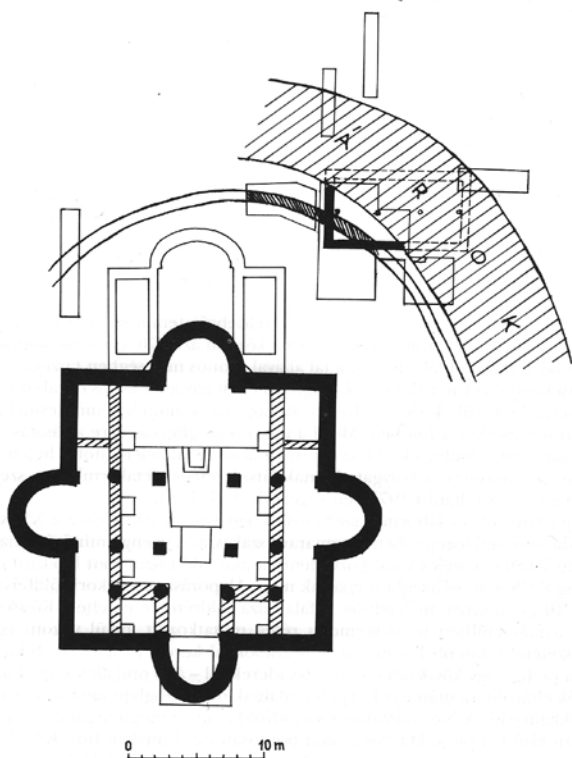

5. *A szekszárdi apátság a középkor végén*

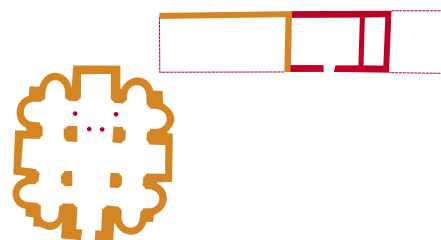

3. A szekszárdi apátság a XI. században

négy pillérre boltozott istálló ál, amit északról és délről egy-egy keskeny folyosó keretel. A délit keresztboltozatok fedik. A szárny alaprajzi elrendezése nagyon emlékeztet a középkori monasztikus kolostorok keleti szárnyának helyiségsorára: káptalanteremre és a parlatorium keskeny kamrájára. Csak a szárny templom felőli végét lezáró sekrestye, és a déli végén lévő szerzetesek terme hiányzik. Nem zárható ki, hogy a középkori kolostor keleti szárnyának elrendezését őrizte meg a XVIII. század végéig az helyreállított majd istállóként újrahasznosított helyiségsor. Talán épp ezen épületrész régi, középkori falai miatt bontották le a déli helyisége kivételével az a régi keleti szárnyat már az 1780-as évek második felében, hogy a helyére egy eltérő beosztású és hosszabb épületet emeljenek. Bár a ránk maradt építészeti részletek és a ismert adatok igen csekélyek, ezek alapján mégis elképzelhetőnek tartjuk, hogy a középkorban a szekszárdi apátság déli oldalán kerengőfolyosóval ellátott teljes kolostornégyszög épült ki. A kolostorépület keltezésére ugyanakkor nem sok támponttal rendelkezünk. Az apátság kőfaragványai között fennmaradtak olyan, XII. század második felére keltezhető, a pécsi dóm szentélyrekesztőjének műhelyéhez köthető töredékek, amelyek különösen díszes, oszlobélletes nyílásokhoz tartozhattak. Ilyen nyílásokat leginkább egy káptalanterem reprezentatív nyíláscsoportjában lehet elképzelni.¹³ De ha ezek valóban a keleti szárny XII. századi káptalanterméhez tartoztak is, ez még nem jelenti azt, hogy a kolostor is ekkor készült volna el. Minden bizonnyal már az apátság 1061-es alapításakor emeltek egy épületet a szerzetesek számára, amely lehetett a későbbi kolostornégyszög bármelyik szárnya alatt, de a legvalószínűbb, hogy a keleti szárny, 1783-ban már hiányzó északi felét alkothatta. Ilyen elrendezésű volt a szekszárdihoz korábban és formájában legközelebb álló feldebrői apátság kolostorépülete is¹⁴. Pusztulása talán éppen

3. A feldebrői apátság alaprajza. Feketével jelölve a XI. századi falak

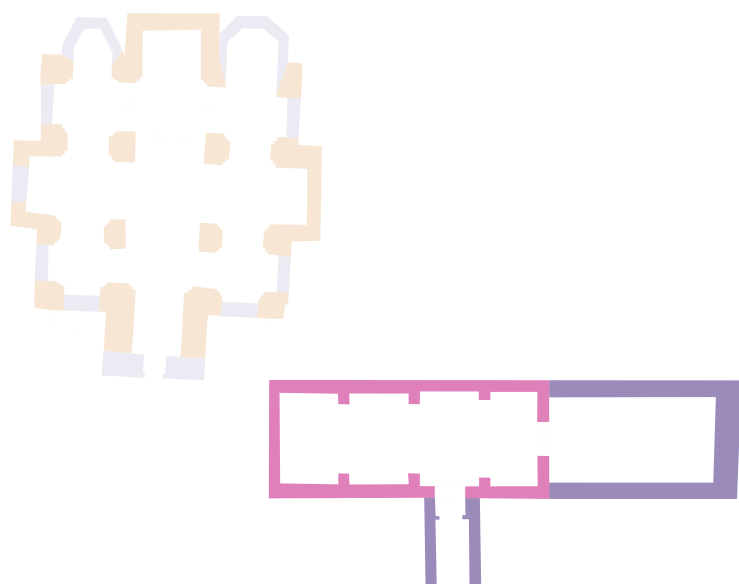

4. A szekszárdi apátság a XII. században

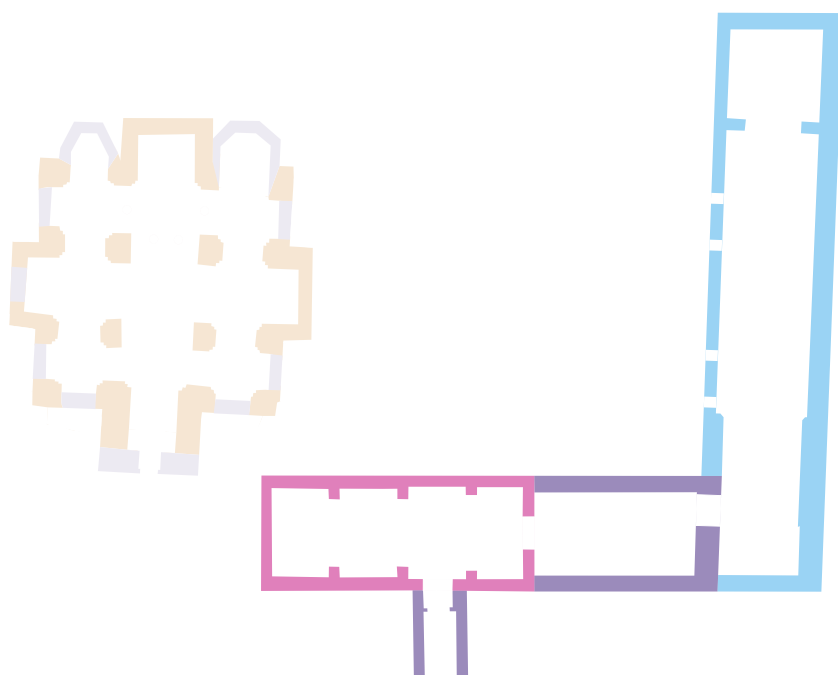
sított helyiségsor. Talán épp ezen épületrész régi, középkori falai miatt bontották le a déli helyisége kivételével az a régi keleti szárnyat már az 1780-as évek második felében, hogy a helyére egy eltérő beosztású és hosszabb épületet emeljenek. Bár a ránk maradt építészeti részletek és a ismert adatok igen csekélyek, ezek alapján mégis elképzelhetőnek tartjuk, hogy a középkorban a szekszárdi apátság déli oldalán kerengőfolyosóval ellátott teljes kolostornégyszög épült ki. A kolostorépület keltezésére ugyanakkor nem sok támponttal rendelkezünk. Az apátság kőfaragványai között fennmaradtak olyan, XII. század második felére keltezhető, a pécsi dóm szentélyrekesztőjének műhelyéhez köthető töredékek, amelyek különösen díszes, oszlobélletes nyílásokhoz tartozhattak. Ilyen nyílásokat leginkább egy káptalanterem reprezentatív nyíláscsoportjában lehet elképzelni.¹³ De ha ezek valóban a keleti szárny XII. századi káptalanterméhez tartoztak is, ez még nem jelenti azt, hogy a kolostor is ekkor készült volna el. Minden bizonnyal már az apátság 1061-es alapításakor emeltek egy épületet a szerzetesek számára, amely lehetett a későbbi kolostornégyszög bármelyik szárnya alatt, de a legvalószínűbb, hogy a keleti szárny, 1783-ban már hiányzó északi felét alkothatta. Ilyen elrendezésű volt a szekszárdihoz korábban és formájában legközelebb álló feldebrői apátság kolostorépülete is¹⁴. Pusztulása talán éppen

¹³ Buzás 2010. 580-583.

¹⁴ Kovalovszki 1993. 87-91., 1. kép. Az ismert XI. századi kolostoraink közül a pécsváradi (Bodó 2010 363-

6. A szekszárdi apáttság pincéje 1726-ban

7. A szekszárdi apáttság pincéje 1732-ben

régisége miatt következett be hamarabb, mint a szárny déli szakaszáé. A kolostornégyszög bezárására és a kerengő felépítésére valamikor a XIII-XV. században kerülhetett sor.

A pincerendszer kiépítésnek következő periódusában épült meg a vármegyeház nyugati szárnyának déli fele alatti pince. Ezt is téglából falazott dongaboltozat fedi, de téglái eltérő méretűek az északi szakasz tégláitól. Ezt egy igen vastag téglafal zárja le dél felől. A falat egy félköríves átjáró töri át, amelyet valószínűleg utólag alakítottak ki a falban, ugyanis nem illeszkedik a pincszakasz boltozatához. A boltozattal egykorú az a két pinceablak, amely a keleti falat töri át.

A következő, harmadik periódusban épült meg a vármegyeháza déli szárnya alatt húzódó pince. Ennek keleti harmadát ma egy vékony válaszfal vágja le a nyugati résztől. E válaszfal már az 1813-as felmérésen is szerepel, de ott még két ajtót is jelölnek rajta, amelyet a rajzon később besatíroztak, nyilván a befalazásukat jelölve ezzel. A pincerész nyugati kétharmada egységes teret képez, ám a középső rész falai vékonyabbak, így belső tere valamivel szélesebb, mint a nyugati részé. Az 1813-as felmérés szerint a középső szakasz északi falán volt eredetileg négy ablak, két kettes csoportban. Középen minden bizonytalanság miatt nem alakítottak ki ablakot, mert ott nyílt a déli szárny földszinti bejárata. A pince leválasztott keleti harmada három nagyobb egységre tagolódik: a vármegyeház délkeleti sarka alatti négyzetes teret egy ívvel áttört fal határolja, tőle nyugatabbra pedig egy vékonyabb, középen ajtóval áttört fal húzódik. Ez utóbbi faltól keletre jelenleg vékony válaszfalak egy középfolyosóra és onnan nyíló kis helyiségekre szabdalják fel a pince terét, nyugatra viszont csak egy helyiség található. Falkutatás nélkül nem lehet biztos periodizációt készíteni erre a pincerészre, de az elrendezés alapján valószínűnek tűnik, hogy eredetileg a déli szárny alatti pince egységes teret alkotott és csak a keleti végét választotta le egy föld-

szinti válaszfalat tartó hevederív. A válaszfalak későbbi átalakítások során készülhettek.

A pince e két építési periódusa már a kolostor barokk-kori újjáépítéséhez köthető. A török háborúi súlyos károkat okoztak a várrá alakított szekszárdi apátság középkori épületében. A török kiűzése után a középkori apátságból már csak romok maradtak. Mérey Mihály 1693 nyerte el a szekszárdi apáti címet. Nyomban hozzálátott a monostor egykori birtokainak visszaszerzéséhez és 1696-ban már igazolhatóan építkezett is a monostoron. Rendbe hozatta a templomot és emeletes apáti házat emelt. 1703-ban csatlakozott II. Rákóczy Ferenc felkeléséhez, ezért a király elvette tőle az apátságot, amit csak 1711-ben tudott visszaszerezni. Mérey 1718-ban hunyt el¹⁵. Építkezéseit nehéz azonosítani. Kozák Károly csak egy falszakasrról tudta bizonyítani, hogy Mérey építkezései során dolgoztak rajta: a templom déli oldalán, a templom keleti homlokzati falának vonalában feltárt 90 cm vastag fal alapozásában egy téglá hevederívet talált, amelynek tégláin MM bélyeg volt, amelyet Mérey Mihály monogramjaként értelmezhetünk¹⁶. Ez arra vall, hogy a templom déli oldalához kapcsolódó kerengőszakaszt az ő idejében építették be. Így valószínűleg a déli kápolna keleti végfalának vonalában húzódó 50 cm vastag téglá válaszfal¹⁷ és a két nyugati pillér között, valamint a szélső nyugati pillértől nyugat felé feltárt falakat, és a mellettük talált szemeskályhát is ehhez az építkezéshez köthetjük¹⁸. Ehhez az épülethez kapcsolódott a templom nyugati homlokzatának lebontott déli apszisa helyén épült kis helyiség is¹⁹. Valószínűleg Mérey a romos középkori kolostor jobb állapotban lévő részeit próbálta a rendelkezésére álló csekély anyagiakkal és munkaerővel lakható

15 Fraknoi 1879. 49-54.

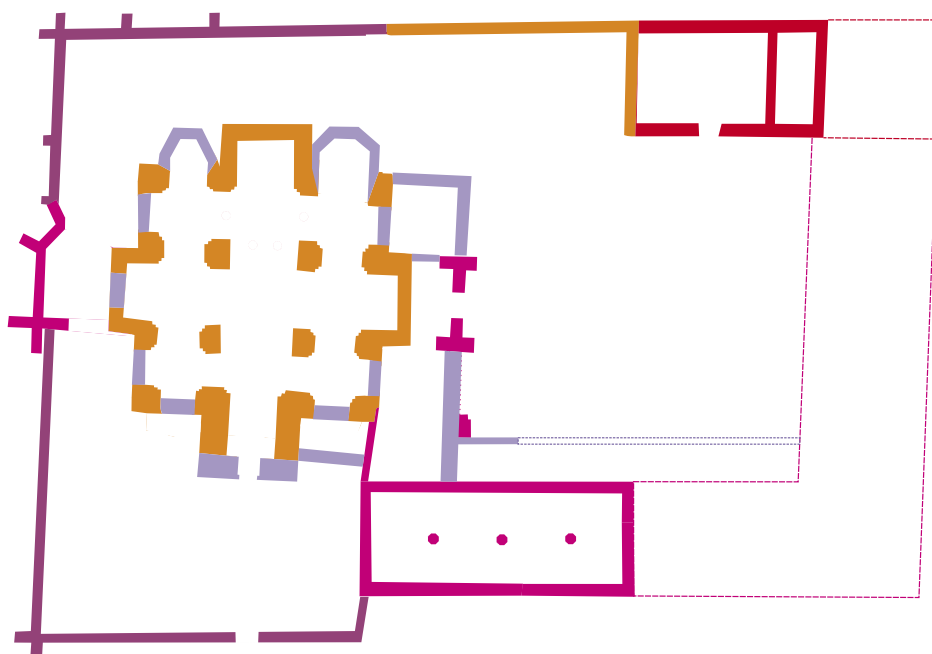
16 Kozák 1970. 169-170.; Kozák 1974. 357.

17 Kozák 1970. 170-171.

18 Kozák 1975. 359-360.

19 A helyiségnek a kerengő hátfalától a templomtoronyig húzódó hátfalát Kozák Károly tárta fel (Kozák 1977. 128.), de mivel e falnak a kerengőhátfalhoz viszonyáról nem árul el semmit, így nem zárhatjuk ki azt sem, hogy az apszis bontására és e helyiség felépítésére még a kerengő építése idején sor kerülhetett. Az azonban biztos, hogy 1783-ban már ez a helyiség sem állt, ugyanis az ekkor készült helyszínrajzon nem ábrázolták.

364., 6. ábra) és a visegrádi (Buzás-Eszes 2007. 62., 4, 30. képek) apátság kolostorépületei, a templomtól délre, azzal párhuzamosan, a veszprémvölgyi apácakolostoré (Bodó 2002. 46.) a templomtól nyugatra, és arra merőlegesen épült fel.

8. A szekszárdi apátság Mérey Mihály apát építkezései idején, 1696-ban

állapotba hozni. Ezért a templom vastag falainak védelmében épségben megőrződött északi kerengő, valamint a nyugati kolostorszárny középkori falait és boltozatait használhatta fel az új apáti ház építéséhez.

Az általa a középkori kerengőfolyósó helyén emelt épületek azonban már nem álltak 1783-ban, bontásukra valószínűleg utóda, az 1718-1757 között a szekszárdi apáti méltóságot viselő Trautson János József apát idején került sor. Az 1732-es canonica visitatio szerint Trautson apát 1726-ban már folytatott építkezéseket az apátságon, de ekkor újabb munkákat tervezett, hogy a régi apátsági épület mintájára újat építsen, amelyet összeköt a romba dőlt kápolnával amelyben a hagyomány szerint Béla király sírja található.²⁰ Az 1783-as felmérések nagyrészt az ő építőtevékenysége során keletkezett épületeket mutatják. Az azonban szembetűnő, hogy az apátsági épület földszintje ezen a terven három, vastag közfalakkal elválasztott, jól elkülönülő egységre tagolódik: a nyugati szárnyra, amely nem foglalja magába az épület délnyugati sarkát, a keleti szárnyra és a déli szárnyra, amely

a kettőt összeköti. A nyugati és a keleti szárny földszint helyiségei egy két kivétellel ekkor boltozottak voltak, a déli szárnyé viszont nem. Kozák Károly úgy vélte, hogy a nyugati és a keleti szárny korábbi Trautson apát építkezésinél, hozzá csak a déli szárny építése köthető. Mérey Mihály házát a nyugati szárnyban vélte felismerni²¹.

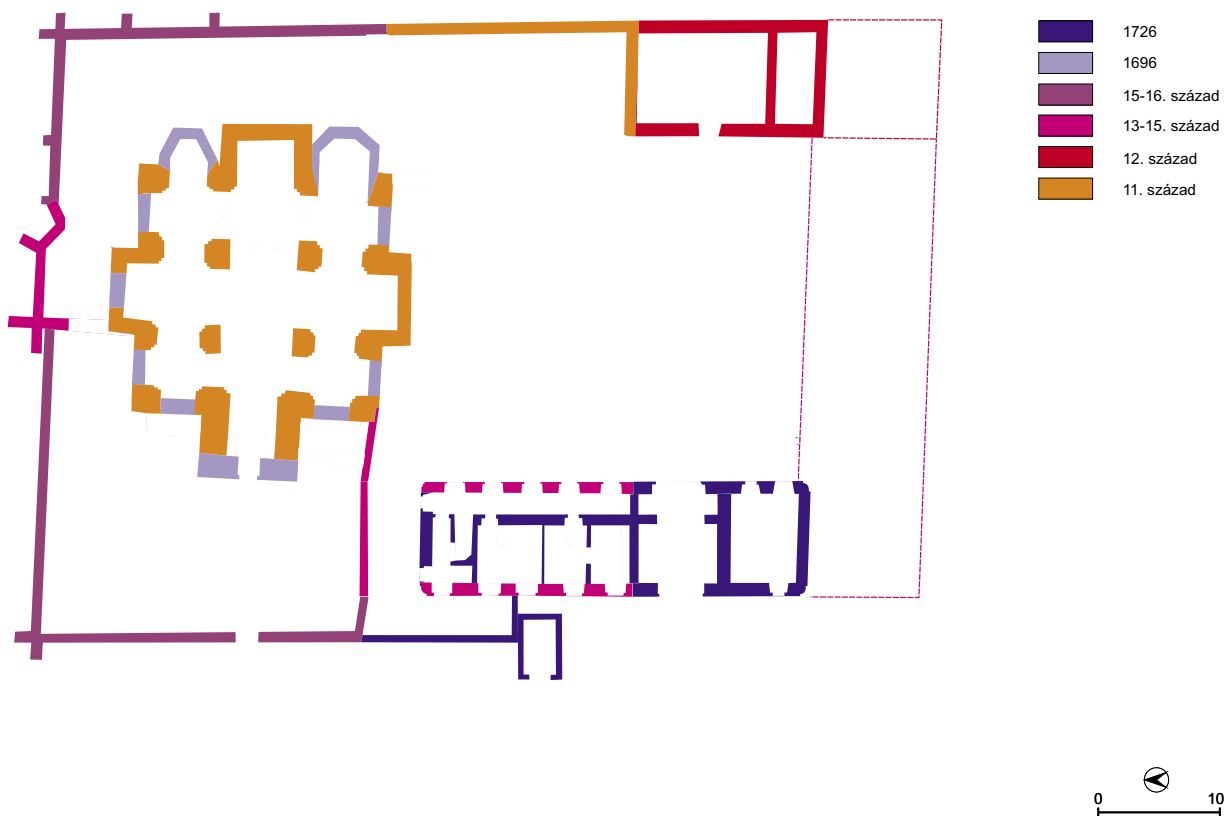
Trautson építkezéseit valószínűleg úgy rekonstruálhatjuk, hogy elsősorban, talán 1726-ban, a Mérey által már renovált nyugati kolostorszárny helyén emelt új épületet, megőrizve az épségben fennmaradt középkori pincét, amit dél felé ki is bővített. Ekkor alakíthatták ki a régi pince nyugati falába vágott bejáratot és az elé épített pincegádort is.

1732-ben valószínűleg a régi kolostor déli szárnyának a helyére tervezett új, alapincézett épületet kezdték építeni, hogy a romos és minden bizonnyal helyreállítani tervezett keleti szárnyat a kolostorhoz kapcsolják. Talán a keleti szárny díszes káptalantermét vélték ekkor a Béla király sírját rejtő régi kápolnának. Az új szárnyak felépítésével feleslegessé válhatott a

²⁰ Kozák 1975. 357-358.

²¹ Kozák 1975. 365.

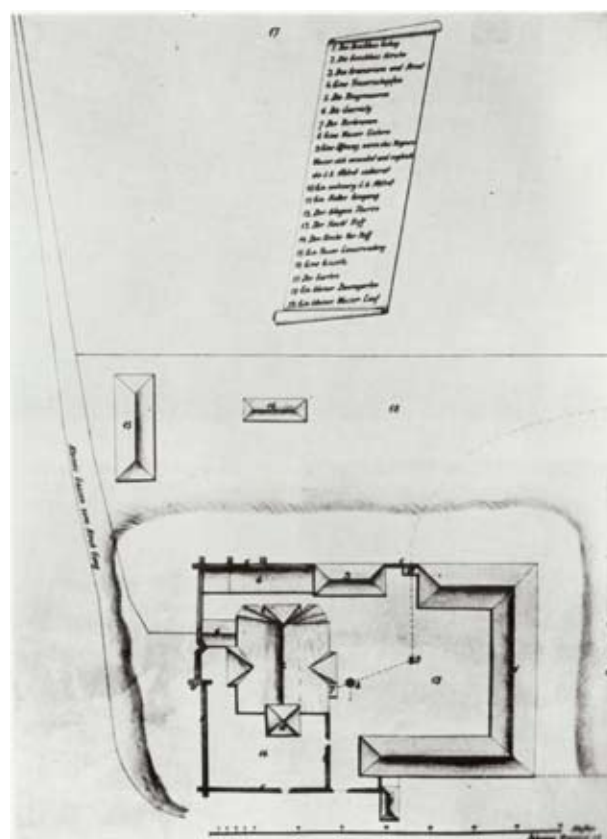

9. A szekszárdi apátság Trautson János apát 1726-os újjáépítése idején

10. Johannes Kramer terve 1783-ból

11. Johannes Kramer helyszínrajza a szekszárdi apátságról, 1783-ból

Mérey által a régi kerengőfolyosóból kialakított északi szárny, amelyet talán régisége miatt bontottak le, és mivel így - a korábban minden bizonnyal ebben elhelyezkedő - sekrestyét pótolni kellett, ezért a templom északi oldalára emeltek egy új sekrestyét. Talán ennek építse során szakadt át 1752-ben az új sekrestye mellett állott, ekkor már romos gótikus kápolna kriptájának boltozata,²² amely új találgatásokra nyújtott alkalmat Béla király sírját illetően.²³ A régi káptalanterem így elvesztette jelentőségét, így később nyugodtan istállóvá alakíthatták.

Trautson apát 1757-ben bekövetkezett halála után az apáti tisztelet Rodt Ferenc Konrád bíboros kapta meg. Ő emelte a mai plébániaházat 1775-ben. Ennek felépültével a régi apátsági épület elvesztette jelentőségét. Az apát 1775-ben bekövetkezett halála után az apátság javadalmait és a kolostorépületet a magyar tudományos egyetem kapta meg, amely 1783-ban az apátság épületét eladta Tolna vármegyének. A szükséges átalakításokhoz ekkor készültek Johannes Krammer tervei: egy helyszínrajz (11. kép) és az apátsági épület földszint, valamint emeleti alaprajza (12. kép). A rajzok sajnos nem különböztetik meg a meglévő és a tervezett részleteket.²⁴ Az átalakítások mindenesetre nem lehettek túl nagyléptékűek, ugyanis 1785-re már el is készültek.²⁵ Ezek a munkák úgy tűnik nem érintették a pincéket, amelyek - mint egy később, 1877-1883 között lezajlott perből kiderül - ekkor nem is kerültek át a vármegye tulajdonába.²⁶

A pincerendszer kiépítésének negyedik periódusában készült el a vármegyeháza nyugati homlokzata előtt, azzal párhuzamosan húzódó pincefolyosó, valamint az azt a régebbi pincékkel összekötő két átjáró, és az új pince bejáratánál elhelyezkedő dongaboltozatos előtér. Az új pincével megszüntették a régi pince egyetlen, nyugati lejárátát, így ettől kezdve az új pincerész déli végében épített bejáraton át

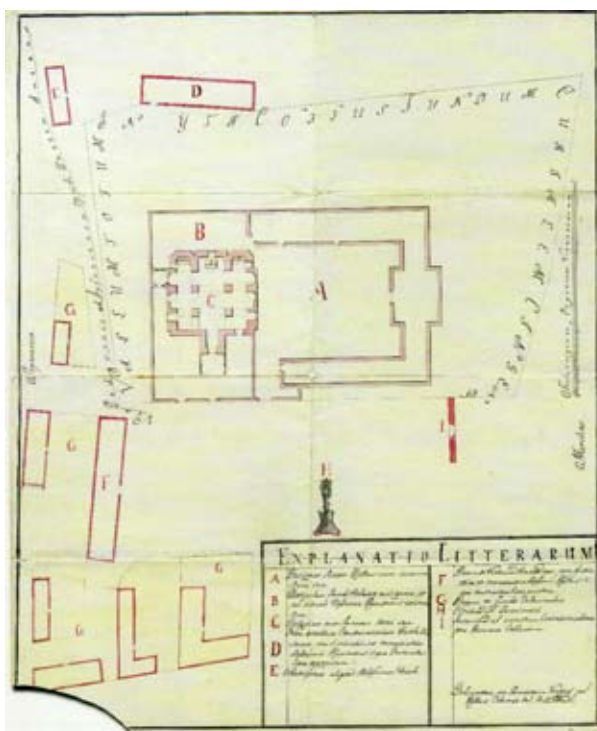
²² Kozák 1975. 357.

²³ Az 1776-os canonica visitatio már itt, a sekrestye melletti romos kápolnában feltételezi a királysírt (Fraknoi 1879. 54. 2. jegyzet)

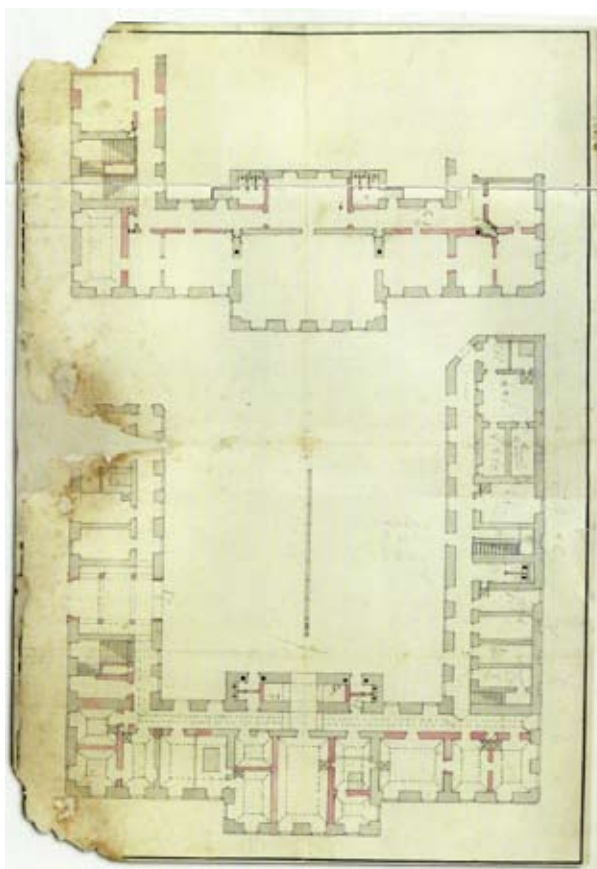
²⁴ Kozák 1975. 361-365.

²⁵ Cserna 2011. 30.

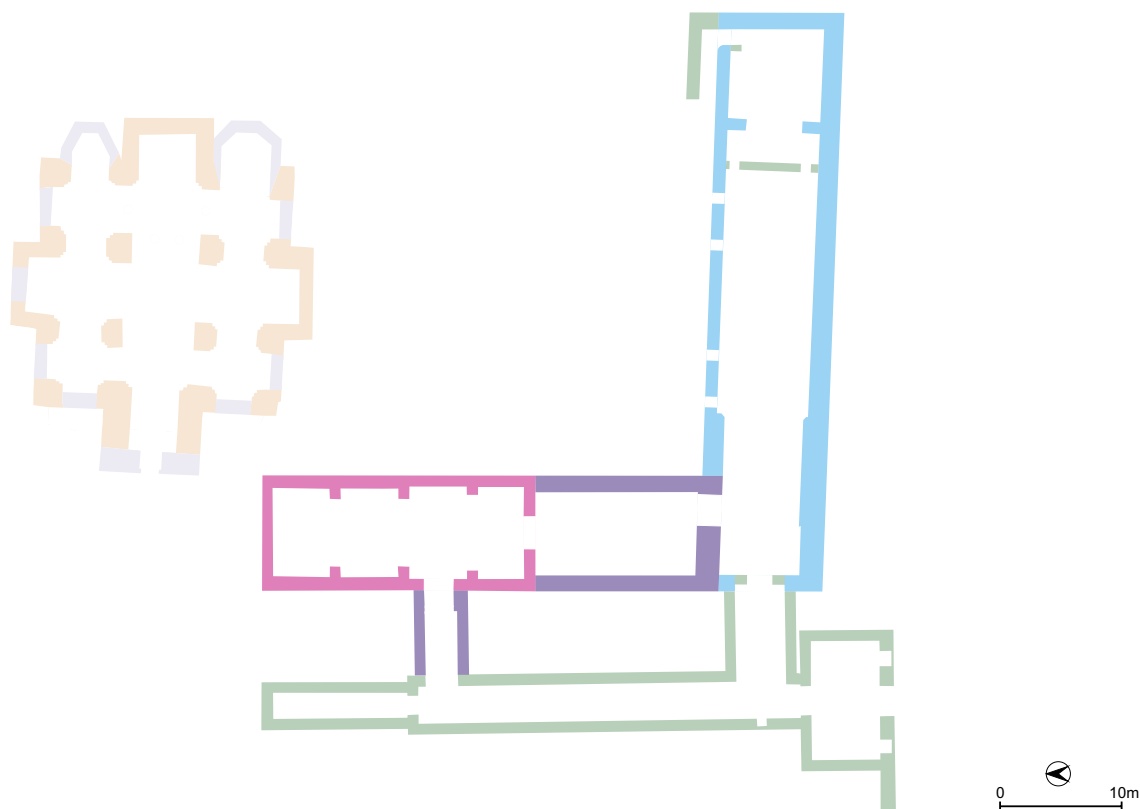
²⁶ Aradi: A Garay pince

12. Vertiits Ferenc helyszínrajza, 1790 körül

13. A szekszárdi vármegyeháza alaprajza 1794 előtt

14. A pince 1790 körül

lehetett megközelíteni a pincerendszer nagyobbik részét, a leválasztott keleti végébe pedig az északkeleti sarokba épített lépcsőn le. A déli bejárat dongaboltozatos előtérbe nyílt, melyet az ajtó két oldalán egy-egy ablak világított meg. A dongaboltozatos nyugati pincefolyosó elején egy csehboltozatos szakaszból nyílik a vármegyeház déli szárnya alatti pince felé vezető első átjáró, a folyosó végén pedig egy másik, ugyanilyen csehboltozatos szakaszból nyitották meg a régi pincegádor helyén a másik átjárót amely a legrégebbi pincerészbe vezet át. A pincefolyosó északi végéből egy keskenyebb és mélyebb pincerész vezet észak felé.

Az új pince délre nyíló bejárata először egy 1790 körül, Vertits Ferenc földmérő által rajzolt helyszínrajzon tűnik fel (12. kép)²⁷, tehát a pincerendszer nyugati bővítése valamikor az 1780-as évek második felében készülhetett. Ebben az időben komolyabb építkezések folytak a vármegyeháza épületében is. A feltehetően középkori eredetű keleti szárnyat a sarokhelyiség kivételével teljesen lebontották és helyére egy

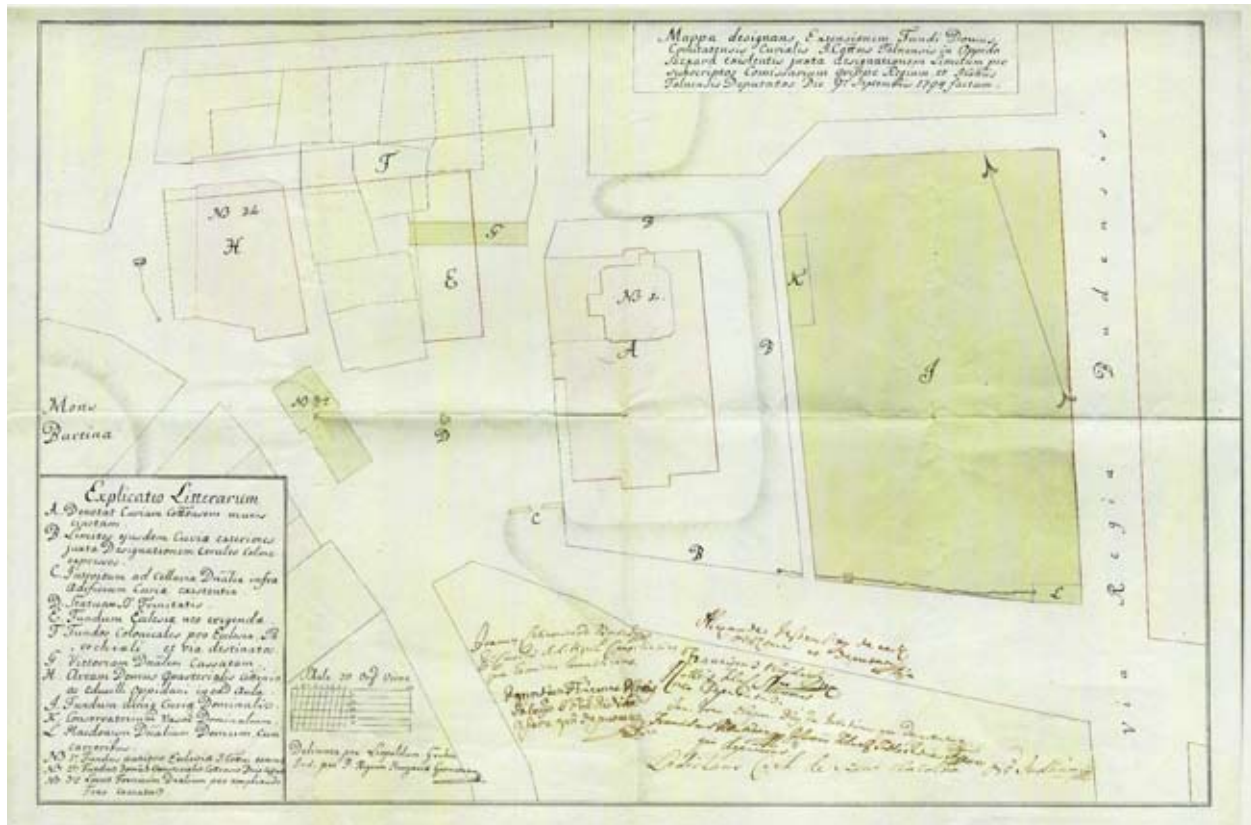
új, eltérő tagolású és hosszabb szárnyat építettek. Ebből vezették le az új lépcsőt vezettek le a déli szárny alatti pince keleti végébe, amelyet valószínűleg ekkor választották le a pince egészéről, hogy ettől kezdve a vármegye használhassa. Ennek a használati joga a XIX. századi perben sem kérdőjeleződött meg.²⁸ Ugyanekkor a vármegyeház déli szárnyának közepét is átalakították: egy nagyméretű pavilont építettek bele, amely a déli szárny pincéjének két középső ablakát eltakarta. Ezek az átalakítások is szerepelnek már Vertits Ferenc fent említett helyszínrajzán, valamint egy szintén 1794 előtt keletkezett, kisebb belső átalakítások tervét ábrázoló alaprajzon is (13. kép)²⁹.

1794-ben tűzvész rongálta meg a vármegyeházát és döntötte romba az apátsági templomot. Ez utóbbit a következő években le is bontották és helyén 1807-ben megkezdték a vármegyehá-

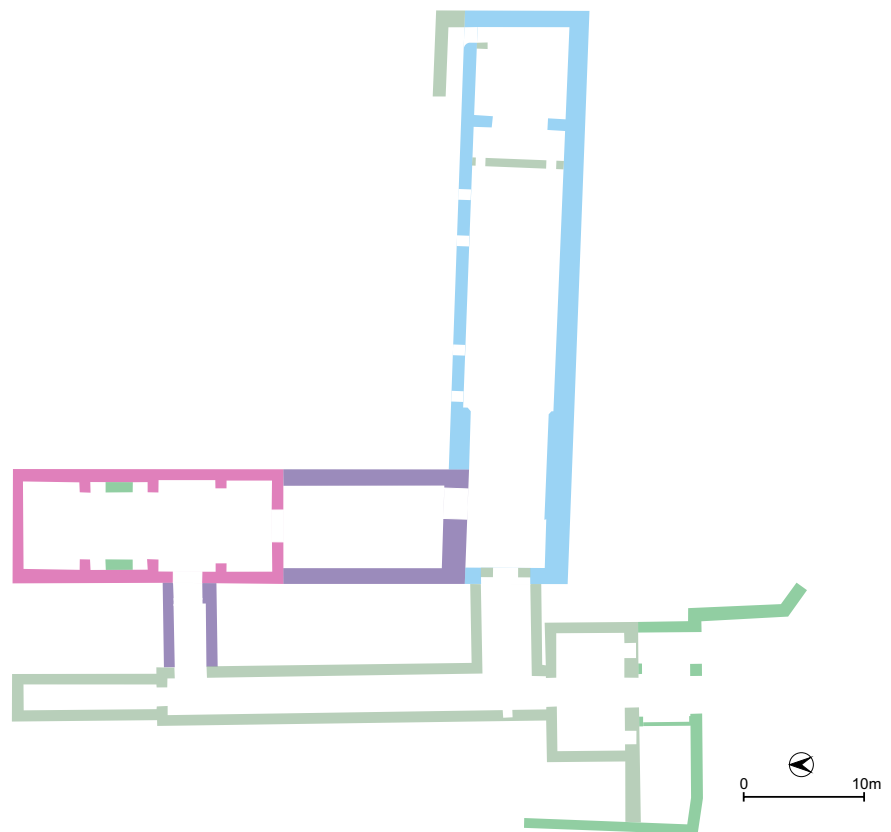
²⁷ Cserna 2011. 31-32.

²⁸ A perhez készült helyszínrajz ezt a pinceszakaszt nem is tünteti fel. Aradi: A Garay pince

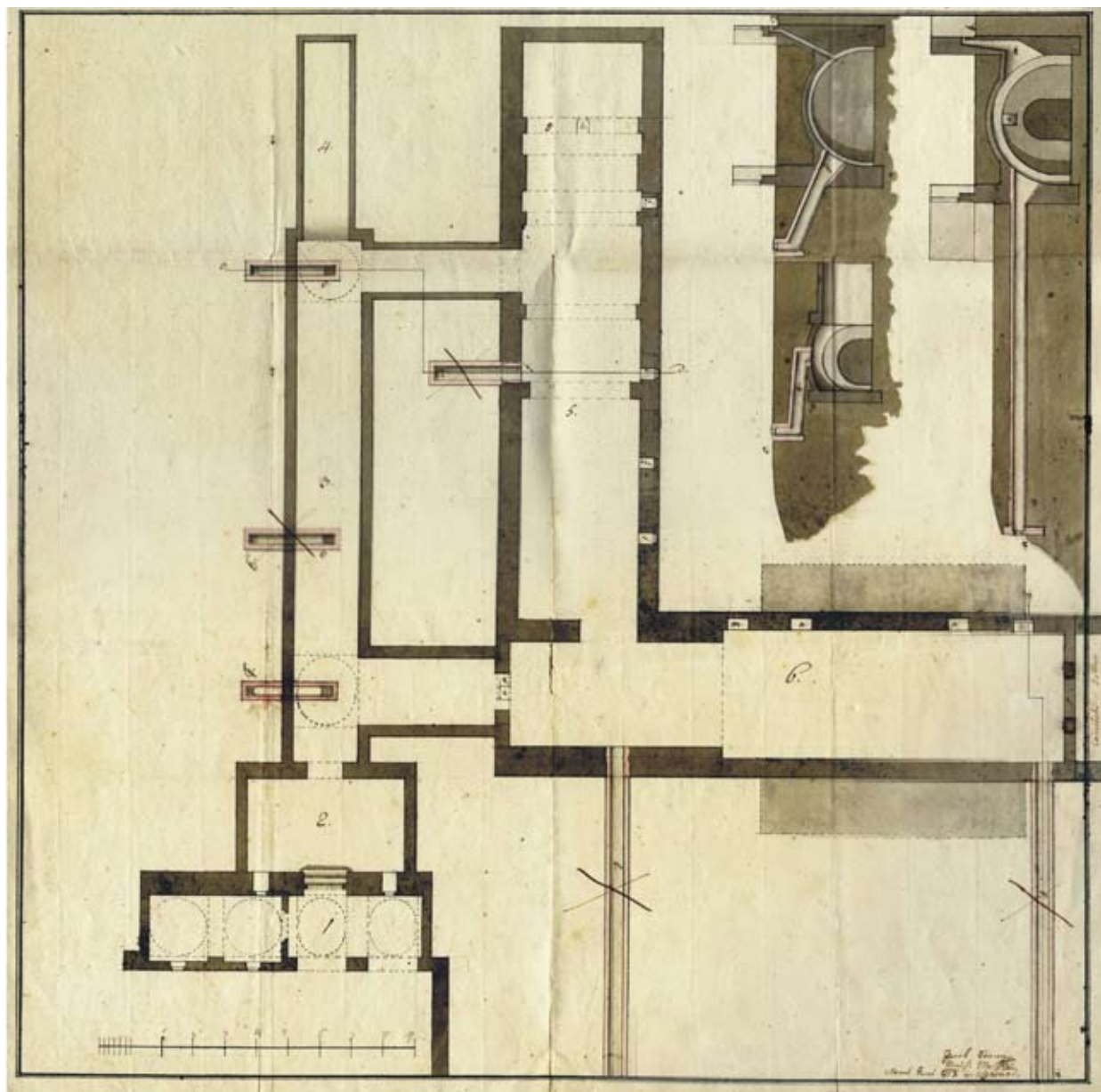
²⁹ Kozák 1975; Cserna 2011. 32-33.

15. Schnemann József helysinrajza a szekszárdi vármegyeháza környékéről, 1805 után

16. A pince 1810 körül

17. Jacob Stramm 1813-as terve a pince szellőzőrendszeréhez

za északi felének felépítését. A munka azonban 1810 körül pénzhiány miatt félbeszakadt.³⁰

Ebben az időben épülhetett meg a pince-rendszer bejárati előcsarnoka. A pince bejárata elé épített két helyiséges, négy csehboltozattal fedett előcsarnok nyugati két szakasza eredetileg is zárt volt, déli falát két ablak törte csak át, keleti szakasza viszont kifelé árkádívvel volt megnyitva. Az előcsarnok keltezését behatárolja Schnemann József földmérő keltezetlen helyszínrajza (15. kép), amely még a pince XVIII. századi, egyszerű bejázatát ábrázolja az előcsarnok nélkül, de már látható rajta az 1802-1805

között felépült új plébániatemplom, és szerepel rajta az 1816-ban épült elemi iskola alapozása is (*Fundamenta Schola cum normalium*).³¹ Az előcsarnok először Jacob Stramm 1813-as pincefelmérésen tűnik fel (17. kép). Ezek szerint a pince előcsarnoka 1805 és 1813 közötti időszakra, annak is inkább a végére keltezhető.

A pincét érintő következő terv Jacob Stramm 1813-as rajza, amely a pince szellőzőrendszerének kiépítéséhez készült (17. kép).

³⁰ Cserna 2011. 31-38.

³¹ Kozák 1970. 5. kép; Cserna 2011. 40-41. A datálatlan rajzot Cserna Anna 1819-1821 körülre keltezi, de ennek ellentmond, hogy a rajzon még nem szerepel az 1813-ban már biztosan létező pinceelőcsarnok.

1814-től újabb elképzelések születtek a vármegyeháza északi részére is³². 1819-ben ehhez is Jacob Stramm készített terveket, amelyek azonban nem valósultak meg. 1825-ben újabb terv készült, aminek kivitelezése is megkezdődött³³. Végül 1828 és 1832 között, Pollack Mihály tervei szerint az egész vármegyeházát újjáépítették³⁴, némiképp átalakítva, de nagyrészt megőrizve a legrégebbi déli épületrészeket, így ez az építkezés a pincerendszert már lényegében nem érintette.

Irodalomjegyzék

- Aradi: A Garay pince Aradi Gábor: A Garay pince története. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:CicuZt0DelgJ:garaypince.hu/+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (2013. 02. 03.)
- Bodó 2002. Bodó Balázs: A veszprémvölgyi apácakolostor építéstörténete és kőfaragványai, in: Műemlékvédelmi Szemle XII (2002 [2004]), 1.sz. 41-63.
- Bodó 2010. Bodó Balázs: A pécsváradi bencés monostor építéstörténete az újabb kutatások tükrében. In: A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon. Szerk.: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi, I. Budapest 2010. 349-386.
- Braunfels 1972. Wolfgang Braunfels: Monasteries of western Europe. The Architecture of the Orders. London 1972.
- Buzás - Eszes 2007. Buzás Gergely – Eszes Bernadett: XI. századi görög monostor Visegrádon, Középkori egyházi építészet Erdélyben (Arhitectura religiosă medievală din Transilvania) IV. szerk.: Szócs Péter Levente – Adrian Andrei Rusu, Satu Mare, 2007. 49-93.
- Buzás 2010. Buzás Gergely: A szekszárdi apátság temploma a középkorban. in: Építészet a középkori Dél-Magyarországon. Szerk.: Kollár Tibor. Budapest 2010. 554-603.
- Cserna 2011. Cserna Anna: 175 éves vármegyeházánk. Emlékkötet. Szekszárd, 2011.
- Fraknói 1879. Fraknói Vilmos: A szekszárdi apátság története. Budapest, 1879.
- Kovalovszki 1993. Kovalovszki Júlia: Árpád-kori bronzöntő műhely Feldebrőn. In: Entz Géza nyolcvanadik születésnapjára. Szerk. Valter Ilona. Bp., 1993. 87-98.
- Kozák 1970. Kozák Károly: A szekszárdi bencés apátság feltárása I. A Szekszárdi Béni Balogh Ádám Múzeum Évkönyve I. 1970. 155-180
- Kozák 1975. Kozák Károly: A szekszárdi apátság és megyeháza története. In: tanulmányok Tolna megye történetéből VI. Szekszárd 1975. 339-383.
- Kozák 1977. Kozák Károly: A szekszárdi bencés apátság feltárása IV. A Szekszárdi Béni Balogh Ádám Múzeum Évkönyve IV. 1975-1976. 111-136

32 Cserna 2011. 38.

33 Kozák 1975. 368-369.

34 Kozák 1975. 369-371.; Cserna 2011. 47-67.